

Summary

Pyrtko M. Characteristic features of the development of the Austrian statehood (XVII–XVIII centuries).

The article analyzes characteristic features of the development of the Austrian state (XVII–XVIII). The peculiarities of the development of a centralized Austrian state during the study period. The author focuses on the fact that the XVII–XVIII century the Austrian government has made considerable progress in nation building.

Key words: statehood, state system, decentralization, jurisdiction, Habsburg monarchy.

УДК 340.1

І. Д. ТКАЧУК

*Іванна Дмитрівна Ткачук, науковий співробітник
Національної академії внутрішніх справ, здобувач
Національної академії внутрішніх справ*

**СПІВВІДНОШЕННЯ РЕЛІГІЇ ТА ПРАВА ЯК ФОРМ
РЕГУЛЯЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН**

В усі часи релігія посідала чільне місце у житті людства. Будучи своєрідною світоглядною системою, що включає суспільно-моральні установки, релігія впливає на свідомість людини, її життєві цілі та поведінку в соціумі. З цього приводу німецький філософ Гегель зазначав, що «в самому понятті релігії закладене те, що вона є не просто знанням про бога, про його якості, наше відношення і відношення світу до нього, а також нетлінності нашої душі, вона не є просто історичне чи розсудливе знання, в ній зацікавлене серце, вона має вплив на наші почуття та на визначення нашої волі, завдяки їй наші обов'язки і закони набувають великої сили, будучи представлені нам як закони бога...»¹. Тому, окрім світоглядної, комунікативної, компенсаційної, легітимуючої та консолідууючої (інтеграційної), релігія також може виконувати регулятивну функцію, а отже, їй не чуже співіснування з правом.

Серед зарубіжних та вітчизняних науковців, які досліджували споріднену чи опосередковано пов'язану тематику, слід назвати В. А. Бачиніна, Р. А. Папаяна, Д. О. Вовка, С. П. Рабіновича, І. М. Луцького, Б. Ф. Чміля, Д. В. Лук'янова та ін. Заслужують на увагу дисертаційні дослідження Н. С. Черник, М. М. Косьмія, Т. М. Федоренко тощо.

До релігійно-ціннісної проблематики зверталися сучасні філософи та релігієзнавці: А. М. Колодний, В. Є. Єленський, Л. О. Филипович, О. Н. Саган, П. Л. Яроцький, А. В. Арістова, В. І. Лубський, А. О. Баумейстер, Б. О. Лобовик та ін.

Існує думка, що на стадії першовиникнення права значний (можливо, найбільший) його обсяг становлять насамперед релігійні норми. Перенесені у чинне право шляхом санкціонування, вони стають офіційними, одержують захист з боку державної влади². Зокрема, Лейбніц і Фюстель де Куланж, проводячи паралель між юриспруденцією і богослов'ям, стверджували, що право народилося навіть не з ідеї справедливості, а просто з релігії³.

Як історично первісний суспільний регулятор релігія своїм авторитетом закріплює певні масштаби дозволеної або небажаної для суспільства поведінки, надаючи їм характеру належного. На цей момент звернув увагу ще Ш. Л. Монтеск'є, вказуючи, що оскільки певні відносини вважалися «нечистими» чи забороненими і одночасно були потрібні (йдеться про шлюбні стосунки), доводилося звертатися до релігії, щоб в одних випадках їх узаконити, а в інших — заперечити. На думку Я. М. Магазинера, уся маса належної (у тому числі правової з сучасної точки зору) поведінки у первісних державах мала релігійне забарвлення. Спираючись на божественну легітимацію, Біблія, Коран, Тора, Авеста, інші сакральні тексти встановлюють основи регулювання особистих, майнових та інших відносин усередині соціуму. Вже після утворення держави і системи позитивного права остання тривалий час поповнюється нормативними конструкціями, що визріли у надрах рабинського права в іудаїзмі, канонічного або церковного права у християнстві. Ці норми разом з «правовими» блоками у сакральних текстах у літературі одержали назву «релігійне право»⁴.

Як і право, релігія є важливим соціальним регулятором поведінки не лише окремих особистостей, а й широких народних мас, спрможних визначати вектор розвитку подій як в тому або іншому регіоні держави, так і на всій його території. Право присутне в найбільш значущих сферах суспільного регулювання. Водночас релігія пронизує весь спектр людських відносин та знаходить своє відображення в праві⁵. Юридичні закони фіксують тільки зовнішню сторону поведінки, однак вони не можуть регулювати помисли, допомогти в індивідуальному стражданню, надії, покаяння – усе те, що передбачає релігійні почуття, що пов'язане з внутрішнім світом людини⁶. Ми погоджуємося з думкою Д. Вовка про те, що відсутність у суспільстві релігійного або еквівалентного регулювання зазвичай призводить до релятивізації регулювання морального і правового та девальвації суспільних цінностей. Автор наводить вдалий приклад, де це яскраво виражено, а

саме відому формулу одного із героїв роману Ф. М. Достоєвського «Брати Карамазови»: «Якщо Бога немає, то усе дозволено»⁷.

Історія надала нам безліч свідчень безпосереднього чи опосередкованого виникнення права з релігії як на Заході, так і на Сході. Власне, не було жодної системи давнього писаного права, яка не мала б окремих норм, що виникли на основі релігійних приписів⁸. Відтак, прикладом поєднання релігії та права є система мусульманського права, особливість якого полягає в тому, що воно випливає з релігійних законів ісламу, що й досі формує моральні цінності та світогляд народу країн Сходу. З усіх світових релігій іслам найбільше пов'язаний з державою та правом.

Індуїзм також містив систему правил, що регламентували все суспільне життя, приписували певний спосіб життя. Поведінка давнього індійця тисячоліттями регулювалася релігійно-моральними настановами, що їх із розвитком класових відносин поступово витіснили норми права, а в більшості випадків зросталися з ними⁹. Божественні приписи для індусів містяться у ведах, роль яких полягає не в тому, щоб регулювати конкретні суспільні відносини, а в ідеологічному підґрунті для створення інших джерел. Конкретні правові норми, що визначають, як повинна поводитися людина, містяться в смритах, які являють собою релігійні, наукові й правові трактати окремих авторитетних учених і священнослужителів. Смрити (у пер. зі санскритського «завчене напам'ять») коментують веди.

Особливо помітно вплинула релігія на законодавство країн Стародавнього Сходу. Так, єврейська правова система є нерозривною складовою частиною іудаїзму – однієї з найдавніших релігій світу. Слід зазначити, що єврейське право і право Ізраїлю – це різні правові системи. Ізраїль не є теократичною державою, однак і повного відділення релігії від держави в ньому також не існує¹⁰.

Співвідношення єврейського права й релігії зумовлюються декількома чинниками. По-перше, спільним походженням і збігом джерел права і джерел релігії. Відповідно до основ єврейської віри джерелом єврейського права й релігії є Божественне одкровення. Релігійні установки, що визначають ставлення людини до Творця, дотримання суботи і свят, закони кошерності та інші, є одночасно і правовими нормами, і релігійними. По-друге, з єдності релігійних і правових норм випливає суворий обов'язок єврея дотримуватися не тільки суто релігійних приписів, а й юридичних законів іудаїзму, оскільки їх порушення – не менш тяжкий гріх. По-третє, право й релігія поєднані однією системою правозастосування всіх норм. Ті самі органи й особи, які вирішували питання щодо релігійних відносин, вирішували й питання, пов'язані з суто правовими відносинами – майновими спорами, трудовими відносинами, конфліктами щодо купівлі й продажу тощо¹¹.

У теорії іудейського права відсутнє чітке розмежування між поняттями «закон» і «норма». У Талмуді і трактатах релігійних правознавців навіть окремі правила поведінки, що мають Божественне походження, іменуються «закон». Це пояснюється можливістю виведення з однієї заповіді, шляхом інтерпретації, кількох правил поведінки. Заповідь виступає як логічна моральна узагальнююча основа. Співвідношення заповіді і виведених з неї нових правил поведінки сприймається як співвідношення загального і окремого. Норми, створені таким чином, у перекладах часто мають назву «закон»¹².

Основні правила поведінки містяться в єврейській Біблії, що має назву «Танах» (скорочення, що позначає всі три групи книг – Тора, Невіім і Ктувім). Єврейська Біблія стала найбільш впливовою книгою в історії людства – і в іудаїзмі, і у християнстві її вважають одним із своїх найважливіших релігійних текстів. Її ідеї лягли в основу всієї західної цивілізації, а за твердженням окремих учених, у Торі навіть закладено засади для розвитку конституціоналізму.

Прикладом переплетення права і релігії була поява на межі XI–XII ст. ст. такого феномена, як канонічне (церковне) право. До XII ст. термін «канонічне право» практично не застосовувався, бо не існувало окремої системи норм права, які б відрізнялися від суто релігійних норм, що регулюють питання віри, культу тощо. Норми права і норми релігії були тісно переплетені. При цьому в християнстві завжди була присутня ідея про богоугодний характер права, його всеприсутності в божественній світобудові. Тому порушення норм права завжди розглядалося як гріх. Грецький термін «канон» спочатку означав усяке знаряддя для проведення прямих ліній або для рівняння площин, але згодом його зміст змінився і ним почали називати правила християнської віри і життя. У вузькому – юридичному значенні цей термін почали вживати для позначення правил поведінки (норм), прийнятих церквою для упорядкування суспільних відносин усередині християнської громади.

До появи в Європі позитивного права (початок XIX ст.) зміст чи не всіх нормативно-правових актів базувався на богословських канонах і правилах. Досить згадати нашу національну правову пам'ятку – Руську Правду, на якій виховувався давньоукраїнський народ упродовж тривалого часу, надавши Європі зразки високої правової культури і національної духовності¹³. У XIII ст. навіть було зроблено спробу кодифікації канонічного права. У кодексі канонічного права сімейно-шлюбні відносини, наслідування, десятина (податок на користь церкви), інші правила і приписи мали релігійно-мирські форми в тому сенсі, що окремі декрети вселенських зборів і пап регулювали цілком світські відносини, а деякі навіть отримували державну підтримку¹⁴.

На даний час канонічне право застосовується набагато вужче, ніж у середні віки, залишаючись панівною системою тільки для однієї країни – Ватикану (Святий Престол, також Держава-Місто Ватикан). Більшість країн, у яких діяли великі християнські громади й застосовувалося канонічне право, насамперед країни Європи, проголосили принцип відділення церкви від держави. Відповідно до нього церква має право регулювати тільки внутрішньоцерковні відносини, а її норми розглядаються виключно як корпоративні й не

можуть суперечити законодавству. Нині лише деякі держави визнають чинність канонічного права на своїй території¹⁵. Наприклад, згідно зі ст. 111 Конституції Кіпру будь-яке питання щодо заручин, шлюбу, розлучення, судового поділу або реституції подружніх прав чи сімейних відносин повинно регулюватися правом греко-православної церкви або відповідно церкви іншої релігійної групи, яке застосовувалося на 1960 р., і має бути підсудним судам такої церкви. Більше того, Конституція забороняє законодавчій владі втручатися у зазначену сферу¹⁶.

Варто зауважити, що канонічне право з кінця XVII ст. було обов'язковою навчальною дисципліною на юридичних факультетах університетів, які функціонували на українських землях. У Західній Європі канонічне право, поряд з правом римським, обов'язково викладалося в середньовічних університетах і суттєво впливало на загальне правове мислення середньовічних юристів. Шведський дослідник Е. Аннерс зазначає, що у Середні віки канонічне право чинило навіть більшу дію на правопорядок, суспільне життя європейських країн, ніж римське право. Під його впливом склалися правові системи європейських королівств, вільних міст, з'явилося торговельне, муніципальне та феодальне право¹⁷.

Ми погоджуємося з думкою, що юрист повинен знати не лише державне (світське) право, а й церковне законодавство. Духовне право церкви має бути первинним для юриста. Оскільки воно має передусім профілактичний, випереджувальний характер, запобігає зловживанню позитивним правом. Духовне право є першоджерелом формування особистісних цінностей і професійної правосвідомості. Адже у процесі правозастосовної практики юрист використовує як законодавчі базу, так і власну правосвідомість, своє внутрішнє переконання. Саме духовне начало, яке лежить в основі канонічного права, може виправити фатальний рівень неповаги до права в Україні¹⁸.

Сучасна традиція європейського права тісно пов'язана з християнським ученням. У наукових працях багатьох дослідників аргументовано доводиться, що християнство, зокрема канонічне право, є одним із стовпів, на якому ґрунтується романо-германське право, а отже, і правові системи багатьох європейських країн¹⁹.

Підсумовуючи, можна констатувати, що релігія постійно вступає у взаємодію з правом, зокрема в сучасних умовах вона стає окремим чинником розвитку публічної сфери суспільства та держави. Релігійні погляди все частіше впливають на прийняття публічно-правових рішень, на формування правосвідомості та правової культури суспільства тощо. Водночас релігія (її зовнішня частина) стає окремим предметом правового регулювання.

¹ Гегель. Работы разных лет : в 2 т. / сост., общая ред. и вступ. статья А. В. Гулыги. – М.: Мысль, 1970. – Т. 1. – С. 49.

² Вовк Д. О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: моногр. / Д. О. Вовк. – Х.: Право, 2009. – С. 64–65.

³ Спекторский Е. В. Христианство и культура / Е. В. Спекторский ; сост., вступ. статья и примеч. П. Е. Бойко, Л. А. Бойко. – М.: Центр стратегической конъюнктуры, 2013. – С. 230.

⁴ Вовк Д. О. Вказана праця. – С. 121–122.

⁵ Кириченко В. С. Релігія та право – історія соціального регулювання, окремі аспекти. Релігійний чинник в історії права, держави та юридичної думки: матеріали XXXIV Міжн. істор.-прав. конф. (м. Тисмениця, 27–29 трав. 2016 р.) / В. С. Кириченко ; ред. кол. : І. Б. Усенко, А. Ю. Іванова та ін. – Київ-Херсон: ФОП Грінь Д. С., 2016. – С. 55–62. – С. 55.

⁶ Букреев В. И. Этика права: От истоков этики и права к мировоззрению: учеб. пособ. / В. И. Букреев, И. Н. Римская. – М.: Юрайт, 1998. – С. 35. – 336 с.

⁷ Вовк Д. О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: моногр. / Д. О. Вовк. – Х.: Право, 2009. – С. 64–65. – 224 с.

⁸ Філософія права: навч. посіб. / О. О. Бандура, С. А. Бублик, М. Л. Заїнчковський та ін.; за заг. ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 242.

⁹ Там само. – С. 256.

¹⁰ Лук'янов Д. В. Релігійні правові системи в сучасному світі : моногр. / Д. В. Лук'янов. – Х. : Право, 2015. – 352 с.

¹¹ Там само. – С. 157.

¹² Калинина Е. В. Основы государственно-правового учения иудаизма. Ветхозаветная и талмудическая теория : моногр. / Е. В. Калинина. – М. : Юрист, 2012. – С. 255.

¹³ Трофанчук Г. І. Канонічне право. Курс лекцій : навч. посіб. / Г. І. Трофанчук. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – С. 9.

¹⁴ Філософія права: навч. посіб. / О. О. Бандура, С. А. Бублик, М. Л. Заїнчковський та ін.; за заг. ред. М. В. Костицького, Б. Ф. Чміля. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – С. 242–243.

¹⁵ Лук'янов Д. В. Вказана праця. – С. 165.

¹⁶ Правовые системы стран мира: Энциклопедический справочник / отв. ред. докт. юрид. наук, проф. А. Я. Сухарев. – М. : НОРМА, 2003. – С. 365.

¹⁷ Трофанчук Г. І. Канонічне право. Курс лекцій : навч. посіб. / Г. І. Трофанчук. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – С. 8.

¹⁸ Там само. – С. 9.

¹⁹ Лук'янов Д. В. Вказана праця. – С. 292.

Резюме

Ткачук І. Д. Співвідношення релігії та права як форм регуляції суспільних відносин.

У даній статті аналізуються окремі аспекти співвідношення релігії та права на прикладі ісламу та мусульманського права, індуїзму, іудаїзму та єврейської правової системи, а також канонічного права.

Ключові слова: релігія, право, іслам, індуїзм, іудаїзм, канонічне право.

Резюме

Ткачук И. Д. Соотношение религии и права как форм регуляции общественных отношений.

В данной статье анализируются отдельные аспекты соотношения религии и права на примере ислама и мусульманского права, индуизма, иудаизма и еврейской правовой системы, а также канонического права.

Ключевые слова: религия, право, ислам, индуизм, иудаизм, каноническое право.

Summary

Tkachuk I. Correlation of religion and law as forms of regulation of social relations.

The article analyzes certain aspects of the correlation between religion and law on the example of islam and muslim law, hinduism, judaism and the jewish legal system, canon law.

Key words: religion, law, islam, hinduism, judaism, canon law.

UDK 34.023

O. SHRAMOVA

Oleksandra Shramova, PhD student of Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE RIGHT TO HEALTH OF THE CHILD IN PRENATAL STAGE

Introduction. Was it possible to raise an issue of legal capacity of a child before birth one century ago and is it possible now? What about particular rights, such as right to health? This article is an attempt to answer these questions, and to unveil some details of what is happening right now, when such right is not legally recognized. The issue of consequences of such state of affairs is also touched, and some suggestions of what could be done to improve current situation are made as well.

Formulation of the problem. In a twosome of pregnant woman and her baby both are subject to influence of numerous factors, which affect their health. The difference between those two is that right to health of a woman is protected and guaranteed, whereas this right of a child is not recognized. Consequently, the child in prenatal stage is deprived of legal protection of its right to health.

Easy to say, but more difficult to define, what exactly is meant by the right to health of the child in prenatal stage, to what kind of violations it is exposed now and their impact on further child's life. Another objective of this paper is to suggest measures that should be taken in order to not only declare, but also to provide for protection of health of the child in prenatal stage.

Dimensions of the right to health: negative right to health and positive right to healthcare. What is meant by right to health? Legal science has filled this concept with a specific content. Numerous sources accentuate, – the right to health should not be equalized with the right to be healthy¹. E. Riedel notes: “Good health cannot be ensured by a state, nor can states provide protection against every conceivable cause of human ill health. Thus, genetic factors, individual susceptibility to ill health or the adoption of unhealthy or risky lifestyles, albeit important, cannot be attributed to the state”².

According to the Article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, everyone has the right to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health. In the General Comment no. 14, the Committee on Economic, Social and Cultural Rights notes, that right to health, like all other human rights, imposes three types or levels of state obligations: the obligations to *respect, protect* and *fulfil*³.

The obligation to respect, according to the General Comment No. 14, requires States parties to refrain from interfering directly or indirectly with the enjoyment of the right to health. This is a negative obligation, which requires the States to restraint from violations of the person's right.

Obligations to protect and fulfil, in turn, are considered as positive obligations of the state, as they require active efforts from the States parties. Obligation to protect requires States to take necessary measures to prevent violations from the third parties, e.g. private actors. Obligation to fulfil requires States to adopt appropriate legislative, budgetary, judicial, promotional and other measures toward the full realization of the right to health⁴.

The European Convention on Human Rights does not provide for the right to health straight out. However, its Article 8, which provides for the right to respect for private and family life, encompasses physical and moral integrity of the person.

As right to health has various dimensions, it can be concluded, that it already has its structure, established by international and national legal systems. Within this structure the components of the right to health could be clearly distinguished. In this regard, the freedom of enjoying the right to be healthy is in its nature negative, natural and absolute, whereas the right to healthcare is positive, legal and relative.